

Insulta – între disfemism și marcă a proximității afective

Roxana Pașca*

Facultatea de Litere, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord, Str. Victoriei 76, 430122 Baia Mare, România

Despre articol

Istoric:

Primit 26 iunie 2021

Acceptat 6 iulie 2021

Publicat 18 august 2021

Cuvinte-cheie:

sociolingvistică

insultă

disfemism

teoria relevanței

clasificarea insultelor

Rezumat

Prezentul demers investigativ propune o analiză a insultei din perspectivă socio-, pragma- și psiholingvistică, avînd scopul de a releva caracterul complex al acestui tip de comunicare.

Pornind de la premisa că insulta, ca act reactiv de limbaj, este dependentă atît de intențiile emițătorului, cît și de felul în care colocutorul decodifică enunțul, am propus o taxonomie bazată pe scopul ilocuționar (*insulte motivate*—cu scop ilocuționar negativ sau pozitiv—și *insulte nemotivate*) și pe conținutul propozițional (*insulte directe*—în cadrul acestei categorii, am analizat inovațiile lexicale generate de pandemia de Covid-19, în special, utilizarea disfemică a adjectivului participial (substantivizat) *covidat*—și *insulte indirecte*).

Cu toate că discursul oral furnizează datele necesare manifestării insultelor, am ales drept corpus, pe lîngă secvențele selectate din emisiuni televizate, mesajele scrise pe diverse *site*-uri de socializare și secvențe excerptate de pe forumuri *online*, unde, sub protecția anonimatului, utilizatorii sunt dezinhibați și încalcă normele lingvistice social impuse, fără teama de a fi trași la răspundere pentru acțiunile lor.

1. Precizări preliminare

Lucrarea își propune să investigheze actul verbal al insultei, considerat, în general, o categorie disfemică. Disfemismul este un fenomen pragmalingvistic, care îmbracă o formă lexicală neconformă cu standardele socioculturale și care, în contexte discursive determinate, are atît efecte pozitive la nivel intraindividual (descărcarea emoțională) și interindividual (asigurarea identității de grup), cît și efecte negative (pierderea statutului).

Utilizarea insultelor nu implicitează o transgresare a unui cod normativ, deoarece manifestările afective ale oamenilor sunt interpretate în funcție de un scenariu sociocultural. Astfel, insulta este un fenomen lingvistic bivalent din punct de vedere afectiv: (1) ca act verbal amenințător pentru imaginea publică a locutorilor, insulta produce emoții negative (rușine, umilință); (2) ca indice al proximității afective, insulta marchează apartenența la același grup și se înscrie în norma lingvistică acceptată de toți membrii.

Cercetarea noastră se fundamentează pe suportul teoretic oferit de socio-, pragma- și psiholingvistică—vezi teoria actelor verbale (Searle, 1992); teoria relevanței (Grice, 1957; Wilson, 2016); politețea și impolitețea lingvistică (Brown & Levinson, 1987; Kerbrat-Orecchioni, 1992, 2010, 2013)—și supune analizei o serie de insulte preluate atît din mediul *online* (forumuri, rețele de socializare), cît și din emisiuni televizate sau din discuții cu caracter privat. Înaintea conversațiilor transcrise, am prezentat datele care conturează contextul comunicativ: repere spațiale, evoluția situației comunicative (anterioare fragmentului selectat spre analiză), participanții—vîrstă, gen, statut social sau profesional—și relațiile existente între aceștia.

2. Insulta – act verbal complex

2.1. Co(n)text, participanți și (inter)acțiune

Insulta este o formă de interacțiune socială, care presupune o anumită configurație discursivă și o situație de enunțare, în care cele mai importante elemente sunt participanții, starea lor psihică și statutul socio-

* Adresă de corespondență: roxi.pasca@yahoo.com.

profesional. Insultele apar, cel mai frecvent, în contexte conflictuale și semnaleză un blocaj comunicativ, în care orice posibilitate de cooperare este anulată¹, fiind încălcate maximele politeții, întrucât locutorul își verbalizează starea afectivă într-un mod ofensator pentru interlocutor.

Insulta este un act reactiv al limbajului declanșat de un comportament (verbal) sau de o atitudine a receptorului, față de care este exprimat dezacordul emițătorului. În acest context, se prefigurează o ierarhie între interlocutori, în termeni de dominator/dominat, și insulta va fi performată de către cel în rol social/discursiv superior.

Emițătorul acestui act verbal se află într-o *poziție dominantă*² (Kerbrat-Orecchioni, 1992, p. 72), pentru că se consideră legitimat să distrugă imaginea publică a persoanei-țintă, prin identificarea și descalificarea comportamentelor neconforme: „obiectivul este de a reduce la tăcere interlocutorul, scos de pe scena interacțională, în profitul agresorului” (Ganea, 2007, p. 131). Plasat într-o poziție inferioară, receptorul³ poate alege să contraatace sau să nu reacționeze; prin urmare, insulta este un act agresiv care amenință atât receptorul, cât și emițătorul, printr-un posibil contraatac sau prin evaluarea socială negativă a acțiunii verbale.

2.2. *Insulta – o combinație de acte verbale*

Insulta are caracter „vocativ”, fiind adresată de un emițător unui destinatar-țintă, și „performativ”, deoarece „prin simplul fapt că este pronunțată, provoacă, rănește și, uneori, ucide” (Bacot, 2007, p. 117).

Pe de altă parte, Bourdieu (1982, p. 100) leagă insulta de teoria lumii sociale. La fel ca numirea, aceasta aparține actelor de instituire sau demitere. Utilizat pentru a negocia limitele a ceea ce constituie comportament acceptabil, acest act verbal depreciativ poate servi ca instrument al excluziunii sociale și al reafirmării regulilor privind adecvarea la ordinea recomandabilă.

Chevalier & de Chanay (2009, p. 46–47) susțin că insulta este un act de limbaj complex, care combină asertivul (B este asociat cu o trăsătură devalorizantă și A își asumă valoarea de adevăr a propoziției asertate), expresivul (A afișează o atitudine ostilă față de B) și directivul (solicită o reacție din partea lui B).

Așadar, insulta, ca act ilocuționar, se concretizează în următorul tipar:

- scop ilocuționar – a expune simultan un dezacord și o emoție;
- conținut propozițional – instrumente lingvistice conotative, care exprimă o evaluare defavorabilă a unui comportament (non)verbal/a unei atitudini/a unei stări/a unei credințe;
- efect perlocuționar – colocutorul decodifică ofensa, generînd o reacție;
- „condiția esențială de reușită” (vezi Ionescu-Ruxăndoiu, 2003, p. 33) – condiția sincerității, care presupune o stare psihologică autentică.

2.3. *Decodificarea insultei și teoria relevanței*

Grice (1957) consideră comunicarea, în primul rînd, un fenomen psihologic și apoi unul lingvistic, însă, în ciuda acestei abordări, analiza sa se bazează pe intenția vorbitorului, neglijînd nivelul de înțelegere al colocutorului. Teoria relevanței se fundamentează pe principiile enunțate de Grice (1957)⁴, dar abordarea

¹Haverkate (1994, p. 18–79) consideră că orice insultă necesită un act verbal compensator, o scuză, pentru a se restabili imaginea celui ofensat și echilibrul interacțional.

²În plus, pentru că presupune și o dimensiune afectivă, insulta este și un act de prezentare a sinelui (vezi *sinele performat*, Goffman, 2007, p. 252), punînd în evidență emițătorul, drept o persoană care își afișează emoțiile (indignare, agresivitate, frustrare), dar este conturată și imaginea unui individ lipsit de stăpînire de sine.

³Contextul comunicativ al insultei presupune adesea prezența receptorului (individual sau colectiv), însă actul verbal poate fi emis și *in absentia* (vezi *insulta referențială sau designativă* la Mateiu & Florea, 2012, p. 121), această situație implicînd un terț-martor, care are trei posibilități de reacție: (1) solidarizarea cu destinatarul insultei; (2) susținerea emițătorului sau (3) adoptarea unei poziții neutre.

⁴„The first is that a sentence meaning is a vehicle for conveying a speaker’s meaning, where a speaker’s meaning is an overtly expressed intention that is fulfilled by being recognised. The second is that a speaker’s meaning cannot be simply perceived or decoded, but has to be inferred from her behaviour, together with contextual information. The third is that in inferring a speaker’s meaning, the hearer is guided by the expectation that communicative behaviour should meet certain standards: for

se face din perspectiva receptorului și a procesului inferențial care are loc în încercarea de a decodifica intenția locutorului.

Wilson (2016, p. 82–83) definește două noțiuni generale, *relevanță în context* și *relevanță pentru un individ*, scopul fiind configurarea relevanței nu doar pentru actele de comunicare, ci și pentru orice stimul extern sau reprezentare mentală internă, care poate fi o contribuție la procesele cognitive (nu numai enunțurile, dar și imaginile, sunetele, mirosurile, gândurile sau amintirile). Relevanța este, așadar, „o proprietate a *input*-urilor proceselor cognitive care le face pe acestea să merite a fi procesate” (Sperber & Wilson, 1986, p. 229). Criteriul după care se realizează selecția *input*-urilor este acela al „maximizării efectelor cognitive pozitive” (Sperber & Wilson, 1986, p. 230), cu un efort minim de procesare⁵.

Ceea ce face ca o contribuție să fie relevantă pentru un individ este faptul că acesta activează informațiile contextuale pe care le are la dispoziție, pentru a produce efecte cognitive justificate, iar ceea ce o face *maxim* relevantă este că produce efecte cognitive semnificative, cu un efort mai mic decât orice alt *input* alternativ disponibil la momentul respectiv. Un stimul devine relevant dacă: „(a) este suficient de relevant pentru a merita efortul de procesare al auditoriului; (b) este cel mai relevant stimul compatibil cu abilitățile și preferințele vorbitorului” (Sperber & Wilson, 2000, p. 231).

Unele studii (vezi Lagorgette & Larrivé, 2004; Brenes Peña, 2009) consideră că, în cazul insultei, accentul nu trebuie pus pe emițător, ci pe receptor; dacă acesta din urmă nu decodifică în mod corect intenția locutorului, actul verbal emis nu poate fi considerat o insultă.

(1) **Contextul comunicativ:**

Locul: sala profesorală;

Participanții: A: f., colegă de serviciu cu B; tocmai s-a tuns

B: m.,

A: *E ceva mai scurt decât mi-aș fi dorit eu. I-am zis că nu vreau scurt, că îmbătrânește. Totuși, nu-i chiar așa rău. E ușor de întreținut.*

B: *Da. Chiar semeni cu cineva faimos.* [mimează seriozitatea]

A: *Serios?* [zîmbește, evident încântată de ceea ce aude] *Cu cine?*

B: *Cu Lloyd. Îți lipsește numai un Harry.*

A: *Nu știi cine e, dar mersi!*

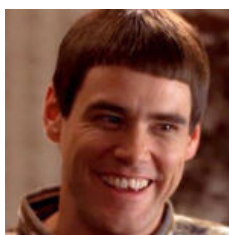

Figura 1: Jim Carrey (sursa: ficquotes.com)

Colocutorul corelează conținutul propozițional cu informațiile contextuale pe care le are la dispoziție (aparenta seriozitate a locutorului) și decodifică drept un compliment prima parte a contribuției emițătorului, deoarece produce efecte cognitive semnificative (*zîmbește, evident încântată de ceea ce aude*), cu un efort mai mic decât *input*-ul alternativ disponibil (*Cu Lloyd. Îți lipsește numai un Harry*). Scenariile alternative nu pot fi interpretate din cauza lipsei unui bagaj enciclopedic comun (*Nu știi cine e, dar mersi!*).

Grice, a cooperative principle and conversational maxims, and for relevance theorists, a presumption of optimal relevance” (Wilson, 2016, p. 79).

⁵ „As a result of constant selection pressures towards increasing cognitive efficiency, the human cognitive system has developed a variety of mental mechanisms or biases (some innate, others acquired) which tend to allocate attention to inputs with the greatest expected relevance, and process them in the most relevance-enhancing way” (Sperber & Wilson, 1986, p. 260–266).

Scopul ilocuționar nu este atins, pentru că vorbitorul compară coafura colegei sale cu tunsoarea actorului Jim Carrey în rolul lui Lloyd (Fig. 1), din comedia *Tăntălăul și Gogomanul*, însă pentru receptor această afirmație nu este suficient de relevantă „pentru a merita efortul de procesare” (Sperber & Wilson, 2000, p. 231). Așadar, procesul cognitiv se oprește în momentul când identifică un *input* care presupune un efort redus (*Chiar semeni cu cineva faimos*), adjectivul *faimos* devenind un marcator ilocuționar al complimentului.

3. Clasificarea insultelor

Insultele sunt clasificate în numeroase studii în funcție de criteriile lexico-semantice sau prin raportare la domeniile tabuizate la care fac referire. Având în vedere că insulta, ca act reactiv de limbaj, este dependentă atât de scopul ilocuționar al emițătorului, cât și de felul în care colocutorul decodifică enunțul, propunem o clasificare din perspectivă sociopragmatică.

3.1. Din punctul de vedere al scopului ilocuționar⁶

3.1.1. Insulte motivate

3.1.1.1. Scop ilocuționar negativ – ofensarea țintei. Această categorie se fundamentează pe emoții negative – furie, frustrare, insultele fiind rostite, de obicei, într-o situație conflictuală. În acest caz, insultătorul va produce insulte standardizate/convenționale/stereotipe, ușor accesibile spre o decodificare corectă⁷. Din cauza stării sale psihice, locutorul apelează la cel mai la îndemână termen ofensator, cu scopul evident de a leza imaginea publică a colocutorului:

- (2) *Stai dreg, covidatule, în banca ta și vezi să crapi, mai scăpăm de un pesedist hoț, incult și prost!* ([replicaonline.ro](#));
- (3) *Mou, Raflouu, faraoanee, covidatule, împielitătule, mai schimbă pampersu' hăla turcaziu, că miroase a hurme marou pă partea cu gura lu' matal!* ([activenews.ro](#));
- (4) *Covidatule, tu nu ai acest simț, nici măcar ăla bun de la mă-ta, în cei 30 de ani de acasă* ([stiride-cluj.ro](#));
- (5) *Cornel Dinu, o nouă ironie pentru Ovidiu Popescu: „Covidul Popescu, posibil pilot doar de Formula XXX!”* ([fanatik.ro](#)).

Pandemia de Covid-19 a generat o serie de inovații lexicale (a se vedea și conținuturile implicite în bancurile apărute în această perioadă, la [Felecan & Felecan, 2020](#)), fie prin calcuri lingvistice, fie prin mijloace interne. Astfel, observăm în mass-media utilizarea adjectivului participial *covidat*, cu sens neutru „bolnav de Covid-19” (*Luis Lazarus nu are COVID! Le-ar plăcea ăstora să aibă! Are pneumonie! 5 teste negative COVID și ei tot covidat îl consideră, ziaruldeiasi.ro*), care poate actualiza și un sens disfemic, în funcție de co(n)text.

În exemplele de mai sus, adjectivele participiale devin, prin conversiune, substantive calificative (depreciative) cu formă de vocativ, care funcționează ca *apelative neconvenționale* ([Felecan, 2014](#), p. 176) ofensatoare. Insulta *covidatule* încifrează o serie de simptome ale bolii, printre care pierderea simțurilor (mirosul, gustul), extinsă pînă la pierderea bunului-simț (*tu nu ai acest simț, nici măcar ăla bun de la mă-ta, în cei 30 de ani de acasă*).

Este de remarcat și jocul de cuvinte cu scop ilocuționar peiorativ, bazat pe asemănarea fonetică dintre antroponim (Ovidiu) și substantivul comun, diminutivat după același tipar derivativ al numelui propriu: *Ovidel – Covidel*.

⁶Mateo & Yus (2000, p. 100) realizează o clasificare a insultelor având în vedere patru variabile: *tipul de conținut propozițional, intenția locutorului, interpretarea și reacția colocutorului*.

⁷„Angry insults have less art and less complexity. They represent images from the heated heart rather than witty put-downs... Such abuse occurs either when the insulter has just experienced some major frustration or when the target has acted outside the legitimate boundary of behaviour” ([Žegarac, 1998](#), p. 343).

3.1.1.2. Scop ilocuționar pozitiv – consolidarea legăturilor sociale. Aceste insulte ritualice⁸ nu au scopul de a ofensa alocutorul, ci de a marca un anumit tip de relație între indivizii din același grup, fiind un element al comunicării fatice, frecvent utilizat de adolescenți (vezi Brenes Peña, 2009; Stenström & Jörgensen, 2008). Efectele cognitive obținute la polul receptării depind de anumite semne ale „non-ofensivității” acestor insulte și de accesibilitatea interlocutorului la informațiile contextuale. Žegarac & Clark (1999, p. 328) observă că insulta este utilizată ca un mod de acțiune și sensul termenului aparent ofensator este irelevant⁹:

(6) **Context comunicativ:** Emisiunea „Xtra Night Show”, difuzată pe postul TV Antena 1, în data de 27 februarie 2018, disponibilă [online](#) (mai 2018);

Participanți: Liviu Vîrciu [LV] și Andrei Ștefănescu [AȘ], prieteni foarte buni.

LV: *De unde să știe broasca ce-i ăla ocean? A avut și el [AȘ] 4 concerte. Ce „Sete de tine”? Că m-a... m-a luat și foamea. Dacă-și face matinal de weekend, îți dai seama câte concerte are el cu Alb-Negru ăsta, dacă el face matinal de weekend. Concertele sunt în weekend.*

AȘ: *Matinalul e dimineața [întrerupere]*

LV: *Poi, unde pleci tu, prostul planetei, cum ai negociat tu contractu' ăsta? Duminică tu tre să fii la job.*

AȘ: *Care job? Concertul este seara! Dacă n-a mai cântat, dacă nu cântă niciodată [întrerupere]*

LV: *Care seară, băi, chelie be... [pauză], dacă ai simbată seara, că era să zic chelie belită, mai bine că n-am zis. [rîde]*

AȘ: *Bine că n-ai zis, că ne făceam de ris aicea. [rîde] Zi, nebunule!*

LV: *Simbată noaptea, dacă te duci să cînți, cum te întorci tu dimineață? Ce te-nvrte ăsta, băi! N-ai cum, bă, n-ai cum!*

Acest schimb conversațional are la bază o serie de replici ironice, culminând cu insulte fatice. Liviu Vîrciu își numește prietenul „prostul planetei” și ezită să îi adreseze insulta „chelie belită”, transformând-o într-un posibil gând rostit cu voce tare, fapt ce stîrnește amuzamentul colocutorului, care alege să reacționeze folosind același registru (*Bine că n-ai zis, că ne făceam de ris aicea. [rîde] Zi, nebunule!*). Replica marchează acceptarea acestui tip de relație și faptul că insultele au fost decodificate de către destinatar conform scopului ilocuționar: sublinierea proximității afective dintre participanții la dialog. Locutorul orientează discuția de la specific, referențial și subiectiv (*Simbată noaptea, dacă te duci să cînți, cum te întorci tu dimineață?*), spre general și nedeterminat, implicînd și publicul—care devine părtaș și este obligat să accepte acest tip de relaționare—, prin utilizarea lui „tu” generic¹⁰ (*Ce te-nvrte ăsta, băi!*) (vezi genericitate vs referențialitate la Zafiu, 2003).

3.1.2. Insulte nemotivate

Scopul locutorului nu este de a ofensa, iar interpretarea eronată este cauzată de neînțelegerea contextului extraverbal sau de situații care implică multietnicitatea, vorbitorul nefiind atent la anumite cutume, obiceiuri, aspecte culturale sau religioase ale interlocutorilor.

⁸Fine (1981, p. 55–56) consideră că insultele interacționale trebuie să fie obligatoriu urmate de alte insulte, fiind „insults which build upon each other, increasing in a crescendo of abuse. [...] All speakers in this interaction are orienting their talk in the same direction... Friends are allowed, and even expected, to insult each other, as a show of camaraderie. The nature of the insult is signalled by a smile or grin, permitting the target to «accept» the insult or even playfully to act in accord with it. Participants in these interactions recognize that the overt meaning of the remarks is not what they really mean”.

⁹Insultele ritualice au următoarele caracteristici: „(a) the insult is used as a mode of action, rather than for the transmission of thoughts; (b) the whole situation in which the exchange takes place consists in, and is largely created by what happens linguistically; (c) the mere meaning of the insult is almost irrelevant; rather, the insult used fulfils a social function; (d) this social function may be to overcome the strange, unpleasant tension caused by silence and/or to establish an atmosphere of sociability and personal communion between people” (Mateo & Yus, 2000, p. 121).

¹⁰„Persoana a doua poate avea valoare de *persoană* generică – indicînd deținătorul unui rol tematic (agent, experimentator, pacient, beneficiar), obligatoriu *uman, colectiv și nedefinit*” (Zafiu, 2003, p. 235).

- (7) Președintele României, Klaus Iohannis, vorbește despre vizita prim-ministrului în Israel: *Această vizită pe care o face premierul și, se pare, și președintele Camerei Deputaților are câteva ciudățenii: una este că nu au venit la discuții, nu a plecat doamna prim-ministru cu niciun fel de mandat din partea mea, deci a vorbit doar pentru Guvern, nu pentru România. Nu acest lucru m-a îngrijorat, ci secretomania cu care s-a aranjat această plecare. Nu am mai pomenit așa ceva, să anunțe seara târziu un premier al României despre o asemenea vizită externă, fără să se știe ce caută acolo. Așa, în vizită turistică, poate să plece oricine, oricând. În ceea ce privește vizita președintelui Camerei Deputaților, a fost și un mai mare secret. S-a aflat că a plecat doar după ce a ajuns acolo. Nu știu care sunt dedesubturile acestei abordări, cine știe ce înțelegeri secrete face domnul Dragnea acolo cu evreii, dar sper că după revenire să aibă bunul-simț, să explice românilor ce au făcut acolo (dcnews.ro).*

Vorbitorul încearcă să sublinieze modul nepotrivit în care Guvernul României a gestionat vizita oficială în Israel, fără ca președintele să fie anunțat, insinuând existența unor înțelegeri secrete între Liviu Dragnea, președintele Camerei Deputaților și al Partidului Social-Democrat la acea dată, și evrei. Liviu Dragnea este cunoscut pentru afacerile ilegale, iar faptul că evreii au fost incluși în aceeași categorie, prin „alianța” cu președintele PSD, a generat o reacție negativă din partea acestei comunități etnice. Termenii utilizați pentru a descrie legătura dintre prim-ministrul României și oficialii israelieni (*ciudățenii, secretomania, mare secret, înțelegeri secrete*) plasează activitatea desfășurată într-o lumină negativă.

Locutorul a fost nevoit să le ceară scuze celor care s-au simțit insultați, explicând că afirmația sa era, de fapt, o interogație retorică, prin care se dorea evidențierea caracterului inoportun al vizitei. Klaus Iohannis justifică încadrarea eronată a discursului său în categoria antisemitismului, prin relațiile pozitive instituite în cadrul comunității evreiești. Declarația anterioară este pusă sub semnul incongruențelor și al lipsei de comunicare dintre Guvern și președinte: *Să fiu eu acuzat de antisemitism mi se pare deplasat, caraghios. Eu am fost lăudat și laureat de mai multe asociații evreiești și cu siguranță toată lumea știe că relațiile bilaterale dintre România și Israel sunt excelente, de la fondarea statului Israel modern. În afirmația mea, cu siguranță nu am folosit noțiuni peiorative, dar dacă totuși cineva s-a simțit ofensat, îmi cer scuze (ziare.com).*

3.2. Din punctul de vedere al conținutului propozițional

3.2.1. *Insulta directă*

Acest tip de insultă nu presupune un proces inferențial din partea receptorului și implică termeni depreciativi pentru a descalifica persoana-țintă:

- (8) **Context comunicativ:** Tudorel Toader, Ministrul Justiției în perioada 2017–2019, a făcut o greșală de pronunție, care a generat o serie de glume apărute în mass-media¹¹; *Cheloo l-a „ievaluat” pe Tudorel: are două fețe. Ambele de prost! (kmkz.ro).*

3.2.2. *Insulta indirectă*

Insulta indirectă presupune un proces inferențial complex, deoarece „se obține, cel mai adesea, realizând actul verbal avut în vedere prin intermediul altuia” (Zvirid, 2013, p. 118). Utilizarea unor structuri lexicale specifice altei categorii de acte de vorbire obligă receptorul să facă un efort interpretativ în vederea decodificării corecte a intenției locutive.

- (9) *Mai ușor cu posturile, preacucernicilor, că n-o să mai încăpeți în Merțane și va trebui să mergeți cu autobuzul! Țin posturile cu sfințenie și treaba asta le dereglează fengșuii’ intestinal? (kmkz.ro);*

¹¹ „Revista *Dilema Veche* i-a numărat greșelile gramaticale din raportul de «ievaluare» a activității DNA și i-a găsit o medie de 10 greșeli pe pagină” (kmkz.ro); „Tudorel Toader, «ievaluat» de deputați” (cotidianul.ro); „«Auto-ievaluarea» lui Tudorel Toader înainte de plecare” (europalibera.org).

Figura 2: Sursa: kmkz.ro.

Ironia implică o atitudine negativă, exprimată printr-un conținut propozițional aparent apreciativ. Simpson (2003, p. 22–28) consideră că ironia funcționează ca o interpretare-ecou a unui enunț anterior și receptorul trebuie să facă anumite presupoziii fundamentate pe cunoștințele relevante pe care le deține despre vorbitor și context, pentru a ajunge la intenția ironică a enunțiatorului. În acest exemplu, procesul inferențial se bazează pe un cotext grafic, ansamblul [text + imagine] reprezentând interferența între ironia verbală și elementul vizual. Imaginea îl ajută pe receptor să detecteze caracterul ironic al afirmației *În posturile cu sfințenie*, aflată în opoziție cu aspectul fizic al preoților supraponderali.

(10) **Context comunicativ:** Emisiunea „Happy Hour”, difuzată pe postul PRO TV, disponibilă online (decembrie 2017);

Participanți: Cătălin Măruță [CM], moderatorul emisiunii, și Vadim Tudor [VT]. Vadim Tudor este în conflict cu Oana Zăvoranu.

VT: *Zăvoranca asta e o japiță de primă clasă!*

CM: *Dar știți că Oana Zăvoranu este și actriță?*

VT: *A! Este actriță?* [ridică din umeri și își dă ochii peste cap] *Da-n ce-a jucat, băi?*

CM: *A jucat în telenovele.*

VT: *În ce a jucat, băi, în Ciopârțilă Cascador? În ce a jucat? Arici pogonici? În ce a jucat, mă, că scrie „miau” ca pisica? E un nimeni, dom’le, nu-mi spune tu mie!*

Actul verbal de tip informațional al realizatorului emisiunii declanșează reacția invitatului, care o descalifică profesional pe Oana Zăvoranu, nerecunoscând activitatea ei în calitate de actriță (*A! este actriță?*). Uimirea disimulată¹² exprimată verbal este întărită la nivelul comunicării nonverbale (*ridică din umeri și își dă ochii peste cap*). Vadim Tudor cere și aduce lămuriri (ironice) asupra calificării femeii. Titlurile menționate de invitat (*În ce a jucat, băi, în Ciopârțilă Cascador? În ce a jucat? Arici pogonici?*) pot fi decodificate drept insultă, deoarece fac trimitere la filme animate (*Ciopârțilă Cascador*, regizor Iulian Hermeneanu) și la cântece pentru preșcolari (*Arici pogonici*), desconsiderate de vorbitor, atitudine evidențiată prin remarca *În ce a jucat, mă, că scrie „miau” ca pisica? E un nimeni, dom’le, nu-mi spune tu mie!*. Receptorii activi sau pasivi trebuie să recupereze conținutul implicat:

Evaluarea: *Zăvoranca asta e o japiță de primă clasă!*

Contra-opinie: Colocutorul „restaurează” aparent imaginea persoanei atacate (*Dar știți că Oana Zăvoranu este și actriță?*).

Justificare: Locutorul furnizează argumentele menite să acționeze persuasiv asupra receptorilor, pentru a legitima ipoteza enunțată anterior. Acest proces este fundamentat pe o relație de cauzalitate. Oana Zăvoranu este o persoană fără educație (*scrie „miau” ca pisica*). ⇒ Dacă Oana

¹²Vadim Tudor știa activitatea profesională a femeii, el însuși vorbind despre aceasta când a prezentat-o ca membră a Partidului România Mare.

Zăvoranu este o persoană fără educație, ea nu poate juca în capodopere cinematografice, ci doar în filme fără valoare (*În ce a jucat, băi, în Ciopârțilă Cascador? În ce a jucat? Arici pogonici?*). ⇒ Dacă filmele în care a jucat sunt fără valoare, Oana Zăvoranu este un om fără valoare;
Concluzie: Oana Zăvoranu este un om fără valoare (*E un nimeni, dom'le, nu-mi spune tu mie!*).

(11) **Context comunicativ:** Parlamentul României; conversația este disponibilă **online** (ianuarie 2020);

Participanți: Cosette Chichirău [CC], deputată USR, și Șerban Nicolae [ȘN], senator PSD;

Situația concretă de comunicare: Cosette Chichirău [CC] afirmă că Șerban Nicolae [ȘN] este doar un șofer, iar avansarea lui profesională nu este bazată pe meritocrație, pentru că nu are studiile necesare.

CC: *Domnul Șerban Nicolae insultă tot poporul român și fură împreună cu grupul său infracțional organizat.*

ȘN: *Ia, scrieți o plîngere penală! Căutați un coleg alfabetizat și scrieți o plîngere penală la adresa mea, cu ce am furat eu! Căutați un coleg care a terminat clasa a doua.*

Acuzațiile formulate de Cosette Chichirău prin două verbe performative (*insultă* și *fură*) declanșează o reacție negativă din partea colocutorului, care apelează la mecanismele insinuării pentru a o descalifica pe deputata USR. Actul verbal directiv, avînd ca centru verbal imperativul *căutați* și *scrieți*, presupune un proces inferențial din partea receptorului: *Căutați un coleg alfabetizat și scrieți o plîngere penală la adresa mea, cu ce am furat eu* ⇒ Tu nu ești alfabetizată și nu știi scrie, ai, așadar, nevoie de ajutorul altcuiva pentru a redacta o plîngere penală; *Căutați un coleg care a terminat clasa a doua.* ⇒ Tu nu ai terminat clasa a doua.

(12) Întrebare: *De ce se ține Timmermans de buzunar cînd stă lîngă Dragnea?*

Răspunsuri: (1) *E foarte bine informat!* (Paul Lupan); (2) *Iar rîdeți degeaba. Vă asigur că și-a cusut buzunarele de acasă, e doar un gest din reflex.* (Bogdan Iordache); (3) *E Photoshop, de fapt, e mîna lui Dragnea!* (Petru Vali); (4) *Ca să nu-i bage Dragnea din reflex 10 lei!* (Alexandru Macarenco); (5) *Știe că Dragnea își face bine meseria* (Cordus Ion) (kmkz.ro);

Figura 3: Sursa: kmkz.ro.

Pentru a decodifica în mod corect acest complex [imagine + text], cititorul trebuie să dețină anumite informații contextuale necesare inferării implicaturii conversaționale. Liviu Dragnea era președintele Partidului Social-Democrat și este acuzat de fraudă și de corupție în numeroase dosare penale. Întrebarea ironică *De ce se ține Timmermans de buzunar cînd stă lîngă Dragnea?* (implicatura: *Îi e frică să nu îl fure?*) generează o serie de răspunsuri care conțin același tip de subtext:

1. *E foarte bine informat!* = Timmermans este informat că Liviu Dragnea este acuzat de fraudă, deci fură. Timmermans știe că Liviu Dragnea este hoț.

2. *Iar rideți degeaba. Vă asigur că și-a cusut buzunarele de acasă, e doar un gest din reflex.* = Acest răspuns derivă din cel precedent: Timmermans este bine informat, știe că Dragnea este hoț, așadar și-a luat măsuri de precauție la întâlnirea cu acesta.
3. *E Photoshop, de fapt, e mâna lui Dragnea!* = Dragnea este hoț și fură din buzunarul lui Timmermans.
4. *Ca să nu-i bage Dragnea din reflex 10 lei!* = Dragnea este acuzat de dare de mită, deci îl va mitui și pe Timmermans.
5. *Știe că Dragnea își face bine meseria.* = Dragnea este un hoț profesionist, iar Timmermans își ține mâna în buzunar pentru a se proteja.

4. Concluzii

La nivelul raporturilor sociale, s-a constatat o relație de interdependență între procesul de decodificare a insultei și elementele contextuale (vârsta și sexul interacțanților, numărul participanților activi sau pasivi, statutul socioprofesional, nivelul de formalitate a interacțiunii, simetria/asimetria rolurilor interacționale).

Pentru ca un act verbal să fie încadrat în categoria insultei, trebuie să întrunească două condiții esențiale: (1) locutorul construiește intenționat atacul asupra imaginii colocutorului și (2) destinatarul decodifică acest comportament verbal al emițătorului ca atac asupra imaginii sale publice.

Pe lângă situațiile conflictuale, în care insulta are caracter disfemic și scop ilocuționar ofensator, corpusul supus analizei a relevat și contexte în care insultele au funcție fatică și semnaleză reducerea distanței sociale/afective dintre locutori (vezi §3.1.1.2, insultele cu scop ilocuționar pozitiv).

Bibliografie

- Bacot, P. (2007). *Laurence Rosier, Petit traité de l'insulte*, în „Mots. Les langages du politique”, 84, p. 116–119, [Crossref](#).
- Bourdieu, P. (1982). *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*, Fayard, Paris.
- Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Use*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Brenes Peña, E. (2009). *La agresividad verbal y sus mecanismos de expresión en el español actual*, Teză doctorală susținută la Universidad de Sevilla, [online](#).
- Chevalier, Y.H. & de Chanay, C. (2009). *Savoir être insulteur, ou les marqueurs non verbaux de l'insulte: quelques exemples de „pédé”*, în Dominique Lagorgette (ed.), *Les Insultes en français: de la recherche fondamentale à ses applications (linguistique, littérature, histoire, droit)*, Université de Savoie, Chambéry, p. 45–74.
- Felecan, D. (2014). *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigmă teoretică la practici discursive*, Editura Mega, Argonaut, Cluj-Napoca.
- Felecan, D. (2016). *Înjurătura – automatism verbal. Premise ale cercetării*, în „Buletin Științific”, Fascicula Filologie, Seria A, Volumul XXV, UTCN, CUNBM, Baia Mare, [online](#).
- Felecan, D. & Felecan, O. (2020). *Conținuturi implicite în bancurile generate de pandemia Covid-19: repere teoretice (I)*, în „Philologica Jassyensia”, XVI (2), p. 265–271, [online](#).
- Fine, G.A. (1981). *Rude words. Insults and Narration in Preadolescent Obscene Talk*, în „Maledicta”, 5, p. 51–68.
- Ganea, A. (2007). *Insulte, invective, injurii. Forme lingvistice grosiere în română și franceză*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română A. Philippide”, VIII (3), [online](#).
- Goffman, E. (2007). *Viața cotidiană ca spectacol*, ediția a II-a (ed. I-a: 1950), Comunicare.ro, București.
- Grice, H.P. (1957). *Meaning*, în „Philosophical Review”, 66 (3), p. 377–388, [Crossref](#).
- Haverkate, H. (1994). *La cortesía verbal. Estudio pragmalingüístico*, Greda, Madrid.
- Ionescu-Ruxândoiu, L. (2003). *Limba și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, Editura All, București.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (1992). *Les interactions verbales*, vol. II, Editura A. Colin, Paris.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (2010). *Politesse, impolitesse, „apolitesse”, „polirudesse”: éléments théoriques et étude de cas*, în Denis Jamet, Manuel Jobert (eds), *Theoretical Approaches to Linguistic (Im)politeness*.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (2013). *Politeness, Impoliteness, Non-Politeness, Polirudeness. The Cases of Political TV Debates*, în Denis Jamet, Manuel Jobert (eds), *Aspects of Linguistic Impoliteness*, Cambridge Scholar Publishing, Cambridge.
- Lagorgette, D. & Larrivé, P. (2004). *Interprétation des insultes et relations de solidarité*, în „Langue française”, 144, p. 83–103, [Crossref](#).
- Larguèche, É. (2004). *L'injure, la société, l'islam: une anthropologie de l'injure*, Édisud, Aix-en-Provence, [online](#).

- Mateiu, I. & Florea, M. (2012). *Les insultes/injures en tant que manifestations d'agressivité verbale*, în „Anuarul Institutului de Istorie G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. X, p. 115–132, [online].
- Mateo, J. & Yus, F. (2000). *Insults: A Relevance-Theoretic Taxonomical Approach to their Translation*, în „International Journal of Translation”, 12 (1), p. 97–130.
- Searle, J. (1992). *Speech Acts*, Cambridge University Press, Cambridge, [Crossref](#).
- Simpson, P. (2003). *On the Discourse of Satire*, John Benjamins, Amsterdam, [Crossref](#).
- Sperber, D. & Wilson, D. (1986). *Relevance – Communication and Cognition*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Sperber, D. & Wilson, D. (2000). *Truthfulness and Relevance*, în „UCL Working Papers in Linguistics”, 12, p. 215–254.
- Stenström, A. & Jörgensen, A. M. (2008). *A Matter of Politeness? A contrastive Study of Phatic Talk in Teenage Conversation*, în „Pragmatics”, 18 (4), p. 635–657, [Crossref](#).
- Wilson, D. (2016). *Relevance Theory*, în Yan Huang (ed.), *The Oxford Handbook of Pragmatics*, Oxford University Press, Oxford, [Crossref](#).
- Zafiu, R. (2003). «*Tu*» generic în limba română actuală, în Pană Dindelegan, G. (ed.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale. Actele colocviului Catedrei de Limba Română, 27–28 noiembrie 2002*, vol. II, Editura Universității din București, București.
- Žegarac, V. (1998). *What is “Phatic Communication”?*, în V. Rouchota, A. H. Jucker (eds), *Current Issues in Relevance Theory*, John Benjamins, Amsterdam, p. 327–361, [Crossref](#).
- Žegarac, V. & Clark, B. (1999). *Phatic Interpretations and Phatic Communication*, în „Journal of Linguistics”, 35 (2), p. 321–346, [Crossref](#).
- Zvirid, R. (2013). *Actele verbale expresive în limba română*, Editura Universității din București, București.